

The Gleaner

Vol 10 (1973)

Σοφία Αντωνιάδη (1895-1972)

Μαρία Χαιρέτη

doi: [10.12681/er.10448](https://doi.org/10.12681/er.10448)

Copyright © 2016, Μαρία Χαιρέτη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Χαιρέτη Μ. (2016). Σοφία Αντωνιάδη (1895-1972). *The Gleaner*, 10, 29–32. <https://doi.org/10.12681/er.10448>

ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΣΟΦΙΑ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ (1895 - 1972)

Τὸν Ἰανουάριο 1972 πέθανε στὰ ἑβδομηνταεπτὰ της χρόνια ἡ Σοφία Ἀντωνιάδη, ἕνας πνευματικὸς ἄνθρωπος ὅλο ζωντάνια καὶ γεμάτη ἐνδιαφέροντα.

Τὴν θυμῶμαι μὲ συγκίνηση τὰ τελευταῖα τρία - τέσσερα χρόνια ὅταν, ἀφοσιωμένη στὴ συγγραφή τῆς βιογραφίας τοῦ Κρητικοῦ δημοσιογράφου Ἐμμανουὴλ Ἀντωνιάδη, ἐρχόταν σχεδὸν κάθε πρωτὶ στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους γιὰ ν' ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἔρευνα στοὺς φακέλους τοῦ ἀρχείου τῆς οἰκογενείας της¹. Ἦταν μιὰ ἐρευνήτρια ἐνθουσιώδης καὶ γεμάτη διάθεση γιὰ δουλειά. Μὲ τὸ θάνατό της κλείνει μιὰ ζωὴ ἀπόλυτα ἀφιερωμένη στὴν ὑπηρεσία τοῦ Πνεύματος καὶ στὴν ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Σοφία Ἀντωνιάδη γεννήθηκε στὶς 31 Ἰουλίου 1895 στὸν Πειραιᾶ καὶ ἦταν τὸ πέμπτο καὶ τελευταῖο ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ δικηγόρου Ἀνδρέα Ἀντωνιάδη καὶ τῆς συζύγου του Εὐφροσύνης, τὸ γένος Λέλλη. Τὶς ἐγκύκλιες σπουδές της συμπληρώνει σὲ Ἑλληνο-γαλλικὸ σχολεῖο στὸν Πειραιᾶ καὶ ἀργότερα, ἀφοῦ ἔλαβε *baccalauréat* ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, μὲ τὴν μετάβασή της στὸ Παρίσι, ἐγκαινιάζει ἕνα λαμπρὸ κύκλο ἀκαδημαϊκῶν σπουδῶν στὴ Σορβόννη (1920) ποὺ θὰ ἔχη σὰν ἐπιστέγασμα τὴν ἀπόκτηση τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος (*Doctorat d'État*). Καθηγητὴς της ἦταν ὁ Hubert Pernot καὶ θέμα της τὸ Εὐαγγέλιο κατὰ Λουκᾶν. («*l'Évangile de Luc, Esquisse de grammaire et de style*», Paris 1930). Τὸ 1939 ἐκδίδει καὶ δεῦτερο μεγάλο ἔργο σχετικὸ μὲ τὴν θέση τῆς λειτουργίας στὴν παράδοση τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων («*Place de la Liturgie dans la tradition des lettres grecques*», Leyden 1939). Ἡ Ἀντωνιάδη ἔκαμε ἔργο ζωῆς τὴν προβολὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ λογοτεχνίας καὶ ἀφοσιώθηκε στὴ μελέτη τους μὲ πάθος. Τὸ 1930 διαδέχεται τὸ μεγάλο

1. Τὸ ἔργο δημοσιεύθηκε λίγο καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό της: «Ἐμμανουὴλ Ἀντωνιάδης, ὁ ἀγωνιστής, ὁ δημοσιο-

γράφος, 1791 - 1863», Ἀθήνα 1971. Ὁ βιογραφούμενος ἦταν συγγενὴς της ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ πατέρα της.

βυζαντινολόγο και νεοελληνιστή D. C. Hesselning στην έδρα παλαιο-χριστιανικής, μεσαιωνικής και νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου του Leyden — πρώτη γυναίκα σε έδρα Όλλανδικού Πανεπιστημίου. Το 1948 εκλέγεται Καθηγήτρια και από το Πανεπιστήμιο του Amsterdam. Στην Όλλανδία παρέμεινε και δίδαξε από το 1930 μέχρι το 1955 με μόνη διακοπή τα χρόνια του Πολέμου.

Σε όλο το διάστημα των 25 χρόνων της εκεί σταδιοδρομίας της ασχολήθηκε να γνωρίσει στους φοιτητές της την νεοελληνική γλώσσα και τους θησαυρούς της. Χαρακτηριστικό είναι ότι κατά τα έναρκτηριά της μαθήματα στο Leyden το 1929 και στο Amsterdam το 1948 θέμα της και τις δύο φορές ήταν η νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία². Σε όλο το διάστημα που ζει και διδάσκει στο Έξωτερικό δεν παύει να μελετά και να δημοσιεύει εμπειριστατωμένα άρθρα με θέματα από το Βυζάντιο (Άννα Κομνηνή, Πτωχοπροδρομικά, Βασίλειος Βουλγαροκτόνος, Έπιστολές Νικολάου Μυστικού κ.ά.)³. Παράλληλα παρακολουθεί με αγάπη και ενδιαφέρον την νεοελληνική παραγωγή της εποχής της, συνεργάζεται τακτικά στο περιοδικό «Νέα Έστία» και ασχολείται με την κριτική λογοτεχνικών έργων της δεκαετίας 1930 - 1940.

Η Σοφία Αντωνιάδη δεν υπήρξε ποτέ ο τύπος του στεγνού και σχολαστικού λόγιου· ήταν ένας άνθρωπος ζωντανός, με πλούσιο έσωτερικό κόσμο και για το λόγο αυτό, τι υπήρξε στόχος του πνευματικού της ενδιαφέροντος ήταν και αντικείμενο της φροντίδας και της αγάπης της. Την αγάπη προς την Πατρίδα της τη βλέπουμε όταν μετά την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου άφησε την έδρα της στο Πανεπιστήμιο και ήρθε να μείνει στην Ελλάδα και να προσφέρει το είδος των υπηρεσιών που ο μαχόμενος πρώτα και κατόπιν υπόδουλος τόπος της ζητούσε σε μια τέτοια στιγμή. Σε χρονικά Κατοχής παρακολουθούμε το όνομά της δεμένο με την Έθνική Αντίσταση. Το σπίτι της, στην όδο Ξενοφώντος, δίπλα στο Σύνταγμα, έδωσε στέγη σε συγκεντρώσεις και

2. «Importance du grec moderne. Leçon d'ouverture prononcée à l'aula de l'Université de Leyden» (1929).

«Τα νέα ρεύματα στη νεοελληνική λογοτεχνία μετά το 1922» (Όλλανδικά). Στην ελληνική του απόδοση έχει δημοσιευθεί στο περιοδικό «Νέα Έστία», τόμος 46, τεύχος 531 (15 Αύγουστον 1949), σ. 1034 - 1040 και 532 (1 Σεπτ. 1949), σ. 1125 - 1130.

3. Τα άρθρα και οι μελέτες της Σοφίας Αντωνιάδη είναι συγκεντρωμένες στη νεκρολογία που της αφιερώνει ο Καθηγητής κ. Μ. ΄Ι. Μανούσκακας στη «Νέα Έστία» τόμ. 91 (1972) τεύχος 1071, σ. 269 - 271 και στο άρθρο της Χρύσας Μαλτέζου «Σοφία Ά. Αντωνιάδη, 1895 - 1972» στον τόμο 24 του περιοδικού «Έλληνικά» (υπό τύπωσιν).

ἐκδηλώσεις ἐναντίον τοῦ Κατακτητῆ. Ἡ ἴδια ὑπηρετήσε σὲ ἐπιτροπὲς Προνοίας, ἀφιέρωσε χρόνο καὶ δυνάμεις, μὲ προσωπικὸ της κίνδυνον, σὲ ἐνέργειες καὶ ἐκδηλώσεις ἐθνικῆς. Τὰ παράσημα ποὺ τῆς ἀπονέμονται τὸ 1950 ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος (παράσημο τοῦ Φοίνικος καὶ χρυσὸς σταυρὸς τοῦ Τάγματος τῆς Εὐποιίας), ἔχουν σκοπὸ νὰ τιμῆσουν ὄχι μόνον τὴν ἐπιστημονικὴ δράση της ἀλλὰ μαζὶ καὶ τὸ ἐθνικὸ της ἔργο.

Τὸ 1955 ἡ Ἀκαδημία —λίγα χρόνια νωρίτερα τὴν ἔχει ἐκλέξει ἀντεπιστέλλον μέλος της, τιμὴ ποὺ μόνον σὲ δύο Ἑλληνίδες πρὶν ἀπ' αὐτὴν εἶχε κάμει⁴— τῆς ἀναθέτει τὴν διεύθυνση τοῦ πρώτου σπὸ εἶδος του Πνευματικοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰδρύματος σπὸ Ἐξωτερικόν, τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας. Ὅταν ἡ Ἀντωνιάδη ἀποδέχεται τὴν ἐκλογή της καὶ ἀποχωρῆ ἀπὸ τὴν Πανεπιστημιακὴ Ἔδρα της τῆς Ὁλλανδίας εἶναι πιά ὁ ὄριμος πνευματικὸς ἄνθρωπος ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ προσφέρῃ τίς πλούσιες γνώσεις του καὶ τὴν πείρα γιὰ τὴν δημιουργία ἑνὸς νέου ἰδρύματος ἀφιερωμένου ἀποκλειστικὰ στοὺς νέους. Στὸ διάστημα τῶν ἑντεκα χρόνων ποὺ παρέμεινε πρώτη διεθνήτρια τοῦ Ἰνστιτούτου μόχθησε σὲ ξένο τόπο τόσο γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ, νὰ ἀνακαινίσῃ καὶ νὰ ὀργανώσῃ ἑλληνικοὺς χώρους, ποὺ τοὺς εἶχε θεορμάνει μὲ τὴν ἀκτινοβολία της μιὰ λαμπρὴ παράδοση, ὅσο καὶ γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ ἕνα πνευματικὸ ἴδρυμα ἄξιο νὰ δεχτῆ τοὺς πρώτους ἐρευνητῆς καὶ τοὺς πρώτους ἐπιστήμονες φιλοξενουμένους. Ἐμεῖς οἱ παλαιότεροι ἐρευνητῆς τοῦ Ἰνστιτούτου, ποὺ τὴ γνωρίσαμε καὶ τὴ ζήσαμε μέσα στὴ μοναδικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Φλαγγινείου σχολῆς, θὰ θυμόμαστε πάντα μιὰ εὐγενικὴ μορφὴ ἀληθινῆς Κυρίας ποὺ γεμάτη ἐνδιαφέρον ἔσκυβε πάνω ἀπὸ τίς μελέτες μας καὶ ἀγωνιζόταν νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ τὴν ἀγάπη τῆς τελειότητος σὲ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς.

Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἔφερε τὴν Ἀντωνιάδη στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν ἀποστρατεία τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς πνευματικῆς της δραστηριότητος. Ὅστοςο δὲν ἔπαυε νὰ παρακολουθῆ μὲ τὴ σκέψη της τὴν πρόοδο ποὺ σημεῖωνε τὸ ἀγαπημένο της Ἰδρυμα, κάτω ἀπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ διαδόχου της Καθηγητῆ κ. Μ. Ι. Μανούσακα. Οἱ τελευταῖες της μέρες κύλησαν πολὺ ἥρεμα σπὸ μικρὸ της διαμέρισμα τῆς ὁδοῦ Ρηγίλλης ἀνάμεσα στὶς πλούσιες βιβλιοθῆκες της καὶ σπὸ γραφεῖο της

4. Στὴν ἰατρὸ Ἀγγελ. Παραγιωτάτου καὶ στὴν κοινωνιολόγο Ἑλένη

Ἀντωνοπούλου.

πού τὸ κοσμοῦσε ἡ φωτογραφία τοῦ Κωστή Παλαμᾶ μὲ ἰδιόχειρον ἀφιέρωση. Στὸ στενὸ περιβάλλον τῆς καθημερινῆς τῆς ζωῆς ἡ σφραγίδα τῆς φιλοκαλίας καὶ τῆς ἀρχοντιᾶς τῆς ἦταν ἔκδηλη. Ἡ ὄρεξη γὰρ μελέτη καὶ συγγραφή δὲν τῆς ἔλειψε. Ἔδωσε ἀοκετὰ ἄρθρα, συνεργασίες σὲ Συνέδρια καὶ τέλος τὸ βιβλίον τῆς γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ἐμμ. Ἀντωνιάδη λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό τῆς.

Ἡ εὐγενικὴ μνήμη τῆς Σοφίας Ἀντωνιάδη καὶ τὸ ζωντανὸ παράδειγμα τοῦ σωστοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου δὲν θὰ σβήσουν ποτὲ ἀπὸ τὴν σκέψη ὄσων τὴν γνώρισαν.

Μαρία Χαιρέτη

ΣΧΟΛΙΑ

«ΠΑΡΑΣΧΟΛΗΜΑΤΑ»

Δάνειο ἀπὸ τὴν πλούσια παρακαταθήκη νεολογισμῶν τοῦ «Λόγιου Ἐρμῆ» (1820, σ. 592) ὁ τίτλος τοῦ οἰκείου μέρους τοῦ περιοδικοῦ μας ἀνταποκρίνεται, νομίζουμε, μὲ πληρότητα στὸ εἶδος τῆς ὕλης πού ἐπιθυμοῦμε νὰ δημοσιεῖται ἐκεῖ: βιβλιογραφικὲς, προσωπογραφικὲς ἢ χρονολογικὲς διακριβώσεις, διορθωτικὰ καὶ συμπληρωματικὰ, ἐρωτήματα καὶ συναφεῖς ζητήσεις, ὅτι τέλος πάντων μπορεῖ νὰ ἔχη ὁ καθένας μας ἀποθησαυρισμένο στὰ χαρτιά του ὡς πάρεργο καρπὸ —ἔστω καὶ μηδαμινὸ— τῶν κίτριων ἀσχολιῶν καὶ ἐνδιαφερόντων του· συναγωγή, ἢ παραμονὴ τῆς ὀποίας «στὸ βάθος τῶν συρταριῶν», στερεῖ συχνὰ τὴν ἐπιστήμη μας ἀπὸ μιὰ χρήσιμη πληροφόρηση εἴτε τὴν ἀγειετὴν πολυτέλεια τῶν ἀσκοπων ἀναζητήσεων.

Τὰ σημειώματα αὐτά, γραμμένα μὲ ὄση συντομία ἐπιβάλλουν ἡ ὕψη καὶ ὁ σκοπὸς τους, θὰ δημοσιεύονται χωρὶς ὑποσημειώσεις. Παρακαλοῦνται λοιπὸν οἱ ἀποστολεῖς «παρασχολημάτων» νὰ στέλνουν τίς συνεργασίες τους —μία ἢ περισσότερες— προσαρμοσμένες στὸν τύπο τοῦ καταχωρισμένου στὸ τεῦχος αὐτὸ πρώτου σχετικοῦ δημοσιεύματος, καὶ φυσικὰ ἐντόγραφες (οἱ συντάκτες θὰ ἔχουν τὴν εὐθύνη καὶ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῶν ἀνακοινώσεών τους).

Ὁ «Ἐραριστῆς» καθιερώνοντας τὸ νέο αὐτὸ εἶδος συνεργασίας ἐπιζητεῖ

τὴν πρόθυμη συμπαράσταση τῶν ἀναγνωστῶν του. Ε. Ν. Φ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ἀπὸ τὸ 1968 τὸ Ἰνστιτοῦτο Βαλκανικῶν Σπουδῶν τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν στὴν Σόφια ἐκδίδει τὴν ἐτήσια Βιβλιογραφία Βαλκανικῶν Σπουδῶν. Ἡ πρόταση γιὰ τὴν σύνταξη μιᾶς παρόμοιας βιβλιογραφίας διατυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριο Ν.Α. Ἐυρώπης (Σόφια, 1966) ὀργανωμένο ἀπὸ τὴν Διεθνή Ἐνώση Σπουδῶν Νοτιοανατολικῆς Ἐυρώπης (AIESEE). Τὰ δημοσιεύματα τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται στὴν Βιβλιογραφία Βαλκανικῶν Σπουδῶν ἀφοροῦν στὰ διαβαλκανικὰ προβλήματα καὶ σὲ θέματα ἱστορίας, γλωσσολογίας, λογοτεχνίας, ἐθνογραφίας, λαογραφίας, δικαίου, φιλοσοφίας, τέχνης τῶν χωρῶν τοῦ Αἴμου. Ἀποκλείστηκαν τὰ δημοσιεύματα μὲ καθαρὰ ἐθνικὸ περιεχόμενο, ἐπειδὴ περιλαμβάνονται συνήθως στὶς ἐθνικὲς βιβλιογραφίες, καθὼς καὶ ὅσα ἀναφέρονται χρονολογικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὸ τέλος τοῦ ἰδ' αἰ. Στὴν συγκέντρωση τοῦ ὅλικοῦ τῆς βιβλιογραφίας αὐτῆς συνεργάζεται, ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς, τὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυματός Ἐρευνῶν. Ἦδη ἔχουν κυκλοφορήσει πολυγραφημένοι οἱ τρεῖς πρώτοι τόμοι τῆς Βιβλιογραφίας αὐτῆς.

P. Δ. Α.